

N:o 7.

Ank. till Riksd. Kansli den 14 April 1874, kl. 2 e. m.

Konstitutions-Utskottets Memorial, angående fullbordad granskning af de i Statsrådet förda protokoll.

Till Konstitutions-Utskottet hafva, på derom hos vederbörande gjord framställning, blifvit öfverlemnade de sedan sistlidne riksdags början och intill början af den innevarande i Statsrådet förda protokoll, nemligen öfver

Justitiedepartements- och Justitie-ärenden från och med den 18 Januari 1873 till och med den 9 Januari 1874;

Utrikesdepartements-ärenden från och med den 24 Januari 1873 till och med den 9 Januari 1874;

Landtförsvarsdepartements-ärenden från och med den 18 Januari 1873 till och med den 9 Januari 1874;

Sjöförsvarsdepartements-ärenden från och med den 18 Januari 1873 till och med den 9 Januari 1874;

Civildpartements-ärenden från och med den 18 Januari 1873 till och med den 12 Januari 1874;

Finansdepartements-ärenden från och med den 24 Januari 1873 till och med den 12 Januari 1874; samt

Ecklesiastikdepartements-ärenden från och med den 24 Januari 1873 till och med den 9 Januari 1874.

Derjemte har Utskottet, på särskild begäran, fått emottaga protokollen i *ministeriela ärenden*, förda inför Hans Maj:t Konungen den 14 Juni, 19 Juli och 2 Augusti 1873 angående svenska och danska undersåtens rätt till lotsning i Öresund.

Bih. till Riksd. Prot 1874. 3 Saml. 6 Häft.

Vid den jemlikt grundlagarnes stadgande företagna, numera fullbordade granskningen af dessa protokoll

har anledning icke förekommit att mot någon ledamot af Statsrådet tillämpa 106 § Regeringsformen;

hwaremot Utskottet

funnit det af t. f. Kongl. Regeringen i nedan omförmälda ärende fattade beslut vara af beskaffenhet att böra enligt 107 § Regeringsformen hos Riksdagen anmälas:

I underdånig skrifvelse af den 5 Februari 1873 anhöll Kammarherren Friherre Th. Adelsvärd, såsom innehafvare af Åtvidabergs kopparverk, att under en tid af fem år från och med år 1873 varda befriad från den skatt, som derförut med hvar 30:de centner af den tillverkade kopparen in natura utgått från nämnda verk. Till stöd för ansökningen anförde sökanden hufvudsakligen: *att icke blott malmtillgången i verkets grufvor högst betydligt minskats, utan ock kopparprocenten i den malm, som erhöles, vore så ringa, att tillverkningspriset per centner koppar derigenom blifvit uppdrifvet till den grad, att det under år 1871 med mera än åtta riksdaler per centner öfverstigit försäljningspriset och således åstadkommit en förlust af 110,701 rdr 18 öre; att under år 1872 malmtillgången än ytterligare minskats och kopparprocenten i malmen än mera fallit samt bränsleprisen på samma gång blifvit utomordentligt uppdrifna, så att, oakadt försäljningspriset på koppar varit högre än på många år, det vore att befara, att äfven för år 1872 slutresultatet blefve förlust, i synnerhet som under samma år en af de äldsta och djupaste grufvorna, den s. k. Mormorsgrufvan, med anledning af allt som oftast inträffade ras och olyckshändelser, högst betydligt ökadtt vattentillopp och nästan ingen malmtillgång måst nedläggas, hvarigenom en vid och i närheten af denna grufva befintlig befolkning af öfver 100 hushåll blifvit utan arbete derstädes och endast med stor svårighet lämpligen kunde användas vid de andra, mer än en mil derifrån belägna, ännu under arbete varande grufvorna; att såsom bevis på huru den ringa malmtillgången och den ringa kopparprocenten i den erhållna malmen inverkat på tillverkningssumman och följaktligen äfven på inkomsten, då utgifterna i det allra närmaste varit desamma, som vid en större tillverkning, kunde omförmälas, att tillverkningen, som år 1869 utgjorde 26,293 centner koppar, derefter nedgått år 1870 till 19,311 centner, år 1871 till 13,687 centner och år 1872 till 12,293 centner; samt att den omständigheten, att kopparverket under åtskilliga år tillförene gifvit en högst betydlig vinst, och en deraf härledd uppfattning, att egaren skulle kunna utan synnerlig svårighet bära några års förlust, icke kunde emot ansökningen åberopas, enär sökanden, som den 1 Januari 1869 tillträdde det s. k. Adelsvärdiska fideikommisset, hvaraf Åtvidabergs kopparverk utgjorde en hufvudsaklig del, dervid, för att kunna emottaga denna stora egendom, måste till förre innehafvarens*

sterbhus ikläda sig en för en enskild person ovanligt stor skuld, och kopparverket under de fyra år, sökanden innehaft detsamma. endast för ett år, nemligen det första, gifvit någon vinst.

Sedan Kommers-kollegium, som genom nådig remiss fått sig anbefaldt att, efter vederbörandes hörande, öfver ansökningen afgifva underdånigt utlåtande, i anledning deraf infordrat yttrande i ämnet från vederbörande bergmästare äfvensom från Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i Östergötlands län, samt desse, på anförda skäl, förordat bifall till ansökningen, inkom sökanden till Kollegium med en skrift, deri, vid det förhållande, att kopparverket af staten åtnjöte förmånen af nyttjanderätt till en del af allmänningsstrakten Gaddstigen, sökanden, under förutsättning att den begärda afradsfriheten beviljades, erbjöd sig att under hvart och ett af de fem frihetsåren och derest koppar komme att under dessa år fortfarande vid verket frambringas för nyssnämnda förmån till staten erlägga en summa, motsvarande den årliga afkastning, som med skogens bestånd vore af denna del af Gaddstigen påräknelig, hvilken summa sökanden hemställde måtte bestämmas till 500 rdr om året.

I utlåtande den 20 Juni 1873 anförde Kollegium, att bergmästaren, efter att på stället hafva undersökt förhållandet beträffande de grufvor, af hvilka verket vore för sitt malmfång beroende, vitsordat, att detta förhållande vore i hög grad ogynsamt; hvarjemte af hvad bergmästaren dervid andragit äfven visade sig, att för den närmaste framtiden någon väsentlig förändring till ett bättre härutinnan icke vore, så vidt saken nu kunde bedömas, att påräkna; och då, hvad anginge verkets ekonomiska ställning under de nästförflutna åren, dels i ett af Kammarrätten den 21 Oktober 1872 meddeladt utslag den inkomst af koppertillverkningen vid ifrågavarande verk, för hvilken bevillning pröfvats böra för år 1871 af sökanden till statsverket erläggas, funnes bestämd till blott 3,668 rdr 14 öre, dels ock af vederbörande häradsskrifvares intyg rörande bevillningstaxeringen för år 1872 inhemtades, att för samma år kopparverket icke blifvit upptaget till någon beskattningsbar inkomst, i hvilket hänseende dessutom ett företedt utdrag af bruksräkenskaperna för år 1871 innefattade uppgift om en förlust å handteringen af 110,701 rdr 18 öre; alltså och med hänsyn jemväl dertill, att, enligt hvad sökanden förmält, honom icke kunnat tillgodokomma någon förmån af den betydliga vinst, som verket före hans tillträde till fideikommisset lemnat, hvadan en då vunnen större behållning icke heller billigtvis kunde i fråga om den nuvarande ofördelaktiga ställningen tagas i beräkning, ansåg Kollegium någon tids befrielse från den åsyftade afgälden vara af omständigheterna påkallad. — Mot det belopp af 500 rdr, hvilket sökanden, under förutsättning af att afradsfrihet erhöles och koppar vid verket under tiden komme att frambringas, erbjudit i årlig afgift såsom ersättning för nyttjanderätten till den skogs-trakt, kopparverket disponerade såsom förläning af kronan, hade Kollegium icke

något att erinra; men då i det af Bergskollegium den 17 Augusti 1775 meddelade utslag (se bilagan *litt. A*), på grund hvaraf denna förläning åtnjotes, fortvaron af rätten till begagnandet af skogen vore gjord beroende deraf, att kopparverket underhölles i behörig drift, borde, derest ifrågavarande nyttjanderätt skulle under frihetsåren, i händelse sådana beviljades, fortfara, nämnda belopp utgå utan afseende å huruvida koppartillverkning vid verket under berörda år egde rum eller icke. — I betraktande af hvad sålunda förekommit, fann Kollegium, med stöd af Kongl. brefvet angående de ädlare verkens upphjelpande den 10 Maj 1748 (se bilagan *litt. B*) samt med hänsigt till den tid, för hvilken tiondefrihet vid jemförliga verk numera vanligen medgifvits, sig ega skäl tillstyrka nådigt bifall till den underdåniga ansökningen, så att för tillverkningen vid Åtvidabergs kopparverk finge för en tid af fem år, räknad från och med år 1873, åtnjutas frihet från utgörande af afrad eller tionde till Kongl. Maj:t och Kronan, dock med skyldighet för vederdörande att under samma tid ej mindre årligen, för innehafvandet af skogstrakten Gaddstigen, till statsverket inbetala ett belopp af 500 rdr, än ock för nyssberörda tillverkning erlægga den bevilling, som i sådant hänseende kunde vara eller blifva i författningsenlig ordning bestämd.

Ansökningen blef sedermera den 11 Augusti 1873, enligt hvad protokollet öfver *finans-ärviden* för samma dag utvisar, af t. f. Expeditionschefen, Expeditionsskreteraren *Fries* föredragen inför den under Hans Maj:t Konungens frånvaro i nåder t. f. Regering, Hans Excellens, Herr Justitie-statsministern *Adlercreutz* samt Herrar Statsråden *Berg*, Friherre *Lejonhufvud* och *Wærn*; hvarvid, enligt Kommers-kollegiets samt öfriga vederbörandes af föredraganden biträdda hemställan, Kongl. Regeringen, med åberopadt stöd af Kongl. brefvet den 10 Maj 1748 angående de ädlare verkens upphjelpande samt med hänsigt till den tid, för hvilken tiondefrihet vid jemförliga verk vanligen medgifvits, fann godt ansökningen bifalla på det sätt och med de vilkor, bemälda Kollegium föreslagit.

Detta regeringsbeslut har i flera hänseenden synts Utskottet vara anmärkningsvärdt, icke minst med afseende å hvad vid 1872 års riksdag rörande bergverkstionden förekom. Såsom bekant är, aflät Kongl. Maj:t till samma riksdag nådig proposition (N:o 17) om bergverkstiondens upphörande. Deri meddelades till en början angående flera särskilda verk redogörelse för medelbeloppet under åren 1865—1869 af åtnjutna förmåner och erlagd afrad eller tionde; utvisande denna redogörelse, bland annat, att Åtvidabergs kopparverk fått till Malmviks grufvas behof och nyttjande under kopparverket upplåten en del af allmanningen Gaddstigen, innehållande, oberäknadt ytvidden af en å allmanningen belägen mindre sjö, 400 tunnland 7,9 kappland, af hvilken afkastningen, sådan den af verkets innehafvare tillgodonjutits, uppgått till 712 rdr, men med hänsyn till skogens framtida bestånd endast kunde beräknas till 280 å 300 rdr årligen, samt att Kronans behållning af den med en trettiondedel af tillverkningen

utgående tionden i medeltal uppgått till 42,009 rdr 15 öre. Vidare åberopades, att, på sätt Rikets Ständer i underdånig skrifvelse den 5 Juni 1866 yttrat, olämpligheten och obilligheten af produktionsskatter i allmänhet icke kunde vara ringaste tvifvel underkastade, samt att Kongl. Maj:t på grund häraf ansåge den skatt af nämnda slag, som under benämning bergverkstionde ännu betungade tillverkningen och tillgodogörandet af metaller och andra mineralrikets alster utom jern, så mycket hellre böra försvinna, som, sedan jernstillverkningen numera vunnit fullständig befrielse från de samma tillverkning förut åliggande skatter af ifrågavarande slag, följdriktigheten kräfde, att en sådan befrielse komme äfven öfriga metall- och mineral-tillverkningar till godo. I anledning häraf och då det icke vore skäl att från åtnjutande af denna förmån utesluta de verk, som vore i besittning af särskilda, dem fordom förlänade privilegier eller fördelar, så vida de underkastade sig att från samma privilegier eller fördelar afstå eller att därför på annat lämpligt sätt lemna statsverket godtgörelse, föreslog Kongl. Maj:t, att, med undantag tills vidare för Sala och Hellefors silfververk samt Garpenbergs kopparverk, alla öfriga verk, som vore förpligtade till bergverkstiondes utgörande, måtte från och med år 1873 befrias från berörda tionde och sådan tionde icke heller åsättas derefter uppstående verk, dock med vilkor och förbehåll, hvad Åtvidabergs kopparverk anginge, att dess egare inom 1873 års slut till Kronan afstode kopparverkets del af allmänningen Gaddstigen. Riksdagen fann sig likväl icke böra bifalla hvad Kongl. Maj:t i berörda hänseende behagat föreslå, utan upptog och beräknade för år 1873 inkomsten af bergverkstionden till enahanda belopp, hvartill samma inkomst för år 1872 funnits uppförd, eller 93,000 riksdaler.

Af hvad sålunda förekommit framgår, att genom den Kongl. Regeringens ofvan anmärkta beslut af den 11 Augusti 1873 en af inkomsttitlarna i den af Riksdagen uppgjorda statsreglering blifvit med ett betydligt belopp icke allenast utan Riksdagens medgifvande utan till och med i strid med dess kort förut uttalade åsigter nedsatt. Behörigheten af denna åtgärd vågar Utskottet för sin del betvifla. I våra grundlagar, utfärdade långt senare än det af den Kongl. Regeringen åberopade nådiga bref, är beskattningsrätten öfver svenska folket uttryckligen tillerkänd Riksdagen. Med en dylik rätt för Riksdagen kan svårigheten anses vara förenad rättighet för Konungen att utan Riksdagens medgifvande förminska eller upphäfva de af Riksdagen fastställda ordinarie inkomster, enär dessas minskande uppenbarligen föranleder en på annat håll ökad beskattning och sålunda rubbar det af Riksdagen fastställda beskattningssystem. Konungen eger ju icke ens att disponera *öfverskotten* å statsverkets inkomster, utan skola dessa, enligt 48 § i det för Riksgälds-kontoret gällande reglemente, från Kongl. Statskontoret till Riksgälds-kontoret aflemnas.

Hvad vidare beträffar den till kopparverket upplåtna del af Gaddstigen är här ofvan redan anmärkt, att densamma egentligen anslagits till Åtvidabergs kopparverk med vilkor, att kopparverket i behörig drift underhölles, men nu blifvit i en ordning, hvarom lag och författningar ingenting förmåla, och för en mindre arrendesumma, än beloppet af den dittills derifrån tillgodonjutna afkastning, upplåten till nyttjande af kopparverkets innehafvare utan afseende å huruvida koppartillverkning kommer att ega rum eller icke. Till ett sådant upplåtande af statens fasta egendom har, enligt Utskottets förmenande, den Kongl. Regeringen saknat befogenhet; och då för öfrigt riksdag numera hålles hvarje år, samt följaktligen ingen betydlig tidsutdrägt skulle äfventyrats genom ifrågavarande ärendes hänskjutande till Riksdagens pröfning, kan Utskottet för sin del icke finna annat, än att en dylik åtgärd hade, med afseende å den grannliga beskaffenheten af ofvan omförmälda frågor, varit mest öfverenstämmande med en riktig uppfattning af konungamaktens och riksdagens ömsesidiga ställning till hvarandra.

Slutligen får Utskottet fästa uppmärksamheten jemväl derå, att den Kongl. Regeringen fattat sitt beslut innan utlåtande infordrats från Kongl. Kammarkollegium. Enligt den för detta embetsverk utfärdade nädiga instruktion åligger detsamma, bland annat, att hafva öfverinseende å de till civila behof och ändamål anslagna hemman och lägenheter med undantag af akademie- samt hospitals- och barnhus-hemman, att dervid tillse, det hemmanen och lägenheterna icke emot de derom gifna föreskrifter användas eller disponeras, samt att hålla hand deröfver, att redan fastställda grundskatter å jord, qvarnar och andra lägenheter samt bergverk icke i annan, än stadgad ordning förändras eller försvinna. Då följaktligen Kammarkollegium är det embetsverk, under hvilket ärenden rörande grundskatterna och statens fasta egendom hufvudsakligen sortera, synes häraf följa, att ifrågavarande ansökningsärende icke lämpligen bort till pröfning företagas förr än Kammarkollegium lemnats tillfälle att deri yttra sig.

Alla dessa förhållanden har Utskottet ansett sig pligtigt att för Riksdagen tillkännagifva till den åtgärd, Riksdagen kan finna lämpligt att i anledning deraf vidtaga; viljande Utskottet i sammanhang härmed upplysa, att anledningen hvarföre Utskottet i förevarande fall tillämpat 107 § Regeringsformen och icke den 106:te varit det prejudikat, som erhållits genom riksrättens i en till någon del likartad fråga den 2 Juli 1842 meddelade dom. Förhållandet härmed var i korthet följande: egarne till Riddarhytte kopparverk i Vestmanland, hvilka genom nådig resolution den 1 Juni 1830 erhållit tillåtelse att under tio år, räknade från och med år 1829, afbördas kronans afrad med hvarje fyrationde skeppund koppar med vilkor, att densamma efter nämnda tids slut skulle till vanligt

belopp eller, enligt Kongl. resolutionen den 13 November 1744, med hvarje tjugonde skeppund utgöras, hade i underdånighet sökt, att kopparverkets innehafvare måtte tillåtas att under ytterligare tio år tillgodonjuta enahanda lindring i tionde-afgiften af verket, samt att efter denna periods förlopp afgiften för framtiden måtte fastställas till hvarje trettionde skeppund. Efter det Bergskollegium öfver ansökningen afgifvit underdånigt utlåtande, blef ärendet den 15 Februari 1839 föredraget inför den under dåvarande Hans Maj:t Konungens frånvaro tillförordnade Regering, som, med åberopadt stöd af Kongl. förordningen den 21 Juni 1831, fann skäligen att från och med år 1839 bevilja Riddarhytte kopparverksegare den lindring i afraden, att de, i stället för hvarje tjugonde, endast skulle erlägga hvarje trettionde skeppund af koppar-tillverkningen. För detta beslut lät Konstitutions-Utskottet vid 1840 års riksdag ställa den Kongl. Regeringens ledamöter under tilltal inför riksrätt; men efter slutad ransakning förklarade riksrättens pluralitet genom ofvanberörda dom, att enär ansvarighetslagen icke upptog ett dylikt fall bland dem, för hvilka ansvar vore i samma lag bestämdt, blef åtalet icke till vidare pröfning upptaget.

Stockholm den 13 April 1874.

Å Utskottets vägnar:

Th. Munck af Rosenschöld.

Reservationer:

af Herrar *Hallenborg* och *Sahlin* emot Utskottets här ofvan framställda anmärkningar;

af Herr *von Ehrenheim*, med hvilken Herrar *Munck af Rosenschöld*, *Bergstedt*, *Odelberg*, *Mannerskantz*, *Rydin* och Friherre *De Geer, C. E.*, instämt:

“Uti skrifvelse af den 14 December 1747, angående de ädlare verkens upphjelpande, anförde Rikets Ständer, bland annat, följande: “Skulle de ädlare verk, som nu betala halfva tionden eller hvart 20:de skeppund eller marker af grufvornas tillfälliga förändringar blifva så svaga, att de med sådan utgift belastade skulle gå under, så anse Rikets Ständer för det allmänna gagneligt, att

de, efter noga skedd undersökning derutinnan, antingen måga erhålla någon lindring eller ock derifrån på vissa år befrias, till dess malmgångarne öppna sig och gifva ymnigare malmer, så att de kunna tåla en sådan utgift“; — och utfärdades den 10 Maj 1748 i ordagrann öfverensstämmelse med denna Rikets Ständers skrifvelse det Kongl. bref till Kammar- och Bergs-kollegierna, som af den Kongl. Regeringen i det af Utskottet anmärkta mål blifvit tillämpadt och som i afskrift finnes betänkandet bifogadt. Om ett genom båda statsmakternas medverkan sålunda tillkommet stadgande skulle kunna anses upphäfdt genom våra nu gällande grundlagar, borde någon uttrycklig bestämmelse, som går derpå ut, kunna i dessa lagar påvisas, men derefter skall man förgäfvos söka. I 57 § Regeringsformen stadgas, att svenska folkets urgamla rätt att sig beskatta utöfvas af Riksdagen allena, men enligt allmänt språkbruk betyder beskatta att pålägga, icke att borttaga skatt, och då rättigheten kallas “urgammal“ bevisas deraf äfven hvad som afses, ty i äldre tider utöfvade regeringsmakten ofta rättigheten att lindra skatter i en utsträckning, som nu icke lär komma i fråga, och i vissa fall, såsom nu ifrågavarande, var denna rätt uttryckligen lemnad åt Regeringens organer. I 60 § Regeringsformen finner man ett förbud emot förhöjning af allmänna afgifter utan Riksdagens samtycke och i 3 § af Ansvarighetslagen för Statsrådets ledamöter af den 10 Februari 1810 stadgas ansvar för den Statsrådets ledamot, som tillstyrker Konungen att vidtaga något steg, som är stridande emot Riksdagens i 57 och 60 §§ Regeringsformen stadgade beskattningsrätt, men tillägges uttryckligen: “allt sådant till förökande af Kronans inkomster“. Den tystnad, som de konstitutionela lagarne iakttaga i fråga om nedsättning af skatter, då de förbjuda påläggande deraf, lär väl icke bero derpå, att 1809 års lagstiftare ansågo att af förbudet att pålägga skatter följde att de icke heller kunde nedsättas, utan helt naturligt finna sin förklaring deraf, att vårt nuvarande statsskickts grundläggare väl visste, att Konungen enligt gällande lag och konstitutionel praxis i vissa fall egde att nedsätta skatter, samt att de ville åt Konungen bevara denna i det allmännas intresse honom gifna rätt. Att af rättighetens begagnande möjligen kan följa att nya skatter blifva behöfliga, lär väl icke i och för sig vara ett bevis emot rättighetens tillvaro, och allraminst kan ett sådant skäl få gälla emot en lag, som tillförsäkrar den skattdragande att under vissa förhållanden kunna erhålla lindring, hvilken rätt väl icke heller kan anses honom fräntagen, derigenom att Riksdagen nyligen vägrat att för all framtid eftergifva skatten i sin helhet.

På grund af hvad ofvan blifvit anfördt, anser jag ifrågavarande skatteeftergift icke hafva bort af Utskottet anmärkas; och vill jag till ytterligare belysning af frågan erinra, att bestämmelserna i det Kongl. bref, hvarpå beslutet grundar sig, flera gånger blifvit utan anmärkning tillämpade och att Rikets

Ständer

Ständer till och med uttryckligen erkänt Konungens rätt att nedsätta af mineralverks produkter utgående tionde. Sålunda har, på sätt bilagan *Litt. C* närmare utvisar, frihetsår blifvit vid särskilda tillfällen beviljade Waldemarsviks kopparverk, Klefva nickelverk, Ljusnarsbergs kopparsmältningsverk, Guldsmedshytte silfververk samt senast 1873 — eller under det år, som är föremål för Utskottets granskning — Gustafs och Carlbergs kopparverk; och hafva Rikets Ständer vid 1823 och 1829 årens riksdagar i underdåniga skrivelser påkallat Kongl. Maj:ts pröfning af lämpligheten att bevilja Lovers alunbruk, den ena gången frihetsår, och den andra gången nedsättning i tiondeafgift.

Den Kongl. Regeringens beslut, angående allmänningen Gaddstigen, har jag icke heller funnit förtjent af anmärkning. Någon ändring har, så vidt jag kan inse, icke derigenom blifvit gjord i de vilkor, hvarpå nyttjanderätten till Gaddstigen beror, utan lärer väl fortfarande talan kunna väckas om Gaddstogens återlemnande, i händelse Åtvidabergs kopparverk icke underhålles i behörig drift, hvilket uppenbarligen icke är uteslutande beroende deraf att koppar årligen tillverkas. Den bestämmelse, som föranledt anmärkningen, innebär för öfrigt en skärpning af sökandens erbjudande och är gifven i Kronans intresse, på det att Kronan, då den icke får någon inkomst af koppardionden, likväl skall hafva någon ersättning för nyttjanderätten till allmänningen“.

Herrar *Björkenstam, von Möller* och *Reuterskiöld* hafva velat tillkännagifva, att de icke öfvervarit detta ärendes slutliga behandling inom Utskottet.

af Herr *Hallenborg*, med hvilken Herrar *Per Nilsson* i Espö och *Sven Nilsson* sig förenat:

“Posttidningen för den 9:de sistlidne Juni innehåller följande meddelande:

Arfprinsens palats i Stockholm den 5 Juni 1873.

Protokoll

hålllet i sammansatt norskt-svenskt statsråd inför Hans Maj:t Konungen. Närvarande voro: H. Exc. Herr Statsministern Kierulf, H. Exc. Herr Justitie-statsministern Adlercreutz samt Statsråden Helliesen, Vogt, Berg och Bergström. Hans Maj:t behagade tillkännagifva som följer:

Bih. till Riksd. Prot. 1874. 3 Saml. 6 Häft.

“Norges storting har fattat beslut om ändring i de paragrafer af Norges grundlag, hvarest en ståthållare omnämnes. Enligt stortingets beslut skulle Konungens rätt att utnämna en ståthållare upphävas och ordföranden i Norska regeringen benämnas statsminister. I det svenska statsrådet har yrkande framstälts, att behandlingen af ett sådant beslut och särskildt sanktionen deraf borde företagas i sammansatt statsråd, mot hvilket yrkande man från norsk sida protesterat. Jag önskar nu inhemta det sammansatta statsrådets mening rörande den formela frågan, i hvilket statsråd saken bör behandlas och afgöras. Derjemte önskar jag inhemta det sammansatta statsrådets mening om, huruvida stortingets nämnda beslut, om det sanktioneras, erfordrar ändring i riksakten af den 6 Augusti 1815, enkannerligen i dess §§ 4 och 7. Riksakten förutsätter, att det finnes endast en norsk statsminister, medan enligt oförmälda beslut det skulle blifva två statsministrar“.

De norska statsrådsledamöterna anmärkte i underdånighet, att den framställda formela frågan om, i hvilket statsråd omnämnda sak borde behandlas och afgöras, icke, efter deras mening, kunde få annan lösning än den, att det borde ske i särskildt norskt statsråd, i hvilket afseende de stödde sig på hvad förut från norsk sida blifvit anfördt. För så vidt det vore afsedt, att norska regeringens betänkande i allmänhet borde inhemtas, ansågo de sig för öfrigt böra tillägga, att i föreliggande fråga det icke vore tid att iakttaga denna form.

Angående frågan om, huruvida nämnda beslut, derest det sanktioneras, erfordrar ändring i riksakten anmärkte de norska statsrådsledamöterna, att man icke vid den år 1840 i svenska Regeringsformen vidtagna förändring ansåg nödigt att samtidigt väcka fråga om en deraf härflytande förändring i riksakten (jfr stortingets förhandlingar 1842, den 3 April, sid. 248—255 och grundlagsbestämmelsen af den 2 April 1845), likasom man hittills icke ansett det af nöden att förändra de uttryck i riksakten, som afse den förra svenska ståndsrepresentationen. På samma sätt borde i föreliggande fall förfaras om någon ändring i riksakten skulle bringas å bane. Derom borde under alla omständigheter den norska regeringens yttrande inhemtas, hvilket de norska statsrådsledamöterna för närvarande icke ansågo sig böra tillstyrka.

H. Exc. svenske Justitie-statsministern afgaf följande

yttrande, hvori de öfrige svenske statsrådsledamöterna förenade sig:

“Då jag nu går att yttra mig i anledning af den fråga Eders Kongl. Maj:t till öfverläggning framställt, har det icke undfallit min uppmärksamhet, att i afseende å sammansättningen af det statsråd, som för detta ärende blifvit tillkalladt, en afvikelse skett från det förfarande, som efter år 1842 varit följdt, och enligt hvilket sammansatta statsråd, när de hållits i Sverige, bestått af samtliga de svenska rådgifvarne och den i Sverige sig uppehållande norska statsrådsafdelningen. På grund af denna frågas beskaffenhet och då nu använda förfaringssätt, hvilket öfverensstämmer med hvad vid särskilda tillfällen före 1842 iakttagits, icke strider emot bestämmelserna i 5 § af riksakten, sådana dessa synas mig rätteligen böra förstås, finner jag likväl anförda omständighet ej böra utgöra hinder för frågans företagande i den ordning densamma nu förekommit, dervid jag dock förbehåller mig att framdeles få taga i öfvervägande, om ej, till vinnande af mera stadga i förfaringssättet vid liknande fall, ett förtydligande af åberopade paragraf i riksakten må kunna åstadkommas.

Hvad derefter sjelfva frågan angår, kan jag icke inse att genom antagande af den föreslagna ändringen i Norges grundlag några egentliga tvifvelsmål om riksaktens rätta tillämpning äro att befara och att af sådan anledning förändring i densamma erfordras. Deremot delar jag den uppfattning, som år 1860 hos Kongl. Maj:ts dåvarande svenske rådgifvare gjorde sig gällande, att frågan om ändring af stadgandet i 14 § af Norges grundlag, att till ståthållare i Norge må utses äfven svensk man, faller under bestämmelserna i 5 § riksakten. Från svensk sida lærer emellertid icke ifrågasättas, att Kongl. Maj:t med begagnandet af sin i Norges grundlag förbehållna rätt skulle till ståthållare i nämnda rike utse en svensk man. Omförmälda rättighets kvarstående i Norges grundlag synes mig icke heller på annan grund vara af en rätt uppfattning, angående Sveriges sanna intresse, påkalladt; och vill jag alltså med afseende å de förhållanden, hvarunder denna sak nu föreligger, hemställa att ärendet må i uteslutande norskt statsråd till behandling och afgörande förekomma“.

De norske statsrådsledamöterna funno sig, i anledning af hvad nu blifvit anfördt af de närvarande ledamöterna af

svenska statsrådet, böra upprepa, att det gäfves endast *ett* svar på frågan om, i hvilket statsråd berörda stortingsbeslut om ändring i Norges grundlag skall behandlas och afgöras. De norska statsmyndigheternas utslutande rätt att bestämma öfver Norges grundlag är lika oberoende af andras medgifvanden som af andras meningar. För så vida de svenska statsrådsledamöterna med något af sina ofvan anförda yttranden angående rätta stället för behandlingen af stortingets beslut gått öfver gränsen af frågans formöla betraktande, såge sig de norska statsrådsledamöterna nödsakade att nedlägga sin protest mot dylika yttranden, såsom framställda utan befogenhet och såsom öfverskridande det af Kongl. Maj:t äskade uttalande.

Hans Maj:t behagade derefter i nåder tillkännagifva, att stortingets beslut om ändring i flera paragrafer af Norges grundlag, hvarigenom bland annat Konungens rättighet att utnämna en ståthållare upphäfves, kommer att behandlas och afgöras i norskt statsråd.

Expedieras

OSCAR.

Kierulf.

Oaktadt 48 § Riksdags-ordningen medgifver hvarje Utskotts ledamot rätt att emot Utskottets beslut afgifva sin reservation, skulle jag dock hafva tvekat att begagna denna rätt, derest jag skilt mig i åsigten från Utskottets majoritet vid bedömandet af någon regeringshandling, som endast genom statsråds-protokollen kommit till min kännedom; men då den norska ståthållarefrågans behandling, enligt hvad af ofvanstående inhemtas, är ett allmänt känt faktum, har jag ansett mig icke böra förhålla Riksdagen min från Konstitutions-Utskottet afvikande mening i ett ämne, som icke så mycket i och för sig, som fastmera genom det sätt, hvarpå det blifvit behandladt, synes mig vara af ganska allvarlig beskaffenhet.

Emot Hans Maj:t Konungens åtgärd att sanktionera norska stortingets beslut om ståthållareembetets indragning, kan jag ur svensk synpunkt så mycket mindre hafva något att invända, som jag är öfvertygad att det måste bidraga till upprätthållandet af ett godt förstånd emellan brödrasfolken, att hvarje anledning till tvist, så vidt möjligt är, undanröjdes; men lika mycket som detta Hans handlingssätt af

mig erkännes, lika mycket beklagar jag att Han till ledning för sitt beslut saknat det stöd Han haft rätt att påräkna af sina svenske rådgifvare, hvilka efter ansvarighetslagens bestämmelser äro skyldige att uti förekommande regeringsärenden, af hvad beskaffenhet de vara må, efter bästa förstånd och öfvertygelse råda Konungen till det som Rikets grundlagar likmätigt är. Af omförmälda statsrådsprotokoll inhemtas emellertid att H. Exc. Herr Justitie-statsministern, med hvilken Herrar Statsråden Berg och Bergström sig förenat, förklarar, att han ansåg ståt-hållarefrågan i öfverensstämmelse med de åsigt, hvilka af 1860 års regering uttalades, falla under bestämmelserna i 5 § riksakten, men det oaktadt tillstyrkt Kongl. Maj:t att frågan, såsom af föga vigt för Sverige, i uteslutande norskt statsråd afgöra.

Det är detta sätt att gå till väga, som jag utan allt afseende å den större eller mindre vigten af det ämne, som förelåg, finner i hög grad betänkligt. Frågan är nemligen den, huruvida Konungens rådgifvare äro berättigade att tillstyrka ett ärendes behandling i en ordning, som de anse olaglig, utan anförande af annat skäl, än att detta ärende, enligt deras uppfattning, saknar en mera omfattande betydelse, ett skäl, hvilket så mycket mindre lärer gälla, som det är svårt att fatta, att en frågas ringa vigt skulle kunna utgöra ett hinder för hennes afgörande i den af lagen föreskrifna ordning.

Då Konungens rådgifvare icke ansågo det ifrågavarande ämnet vara af enbart norsk natur och på den grund saknade skäl tillstyrka Konungen att detsamma i uteslutande norskt statsråd afgöra, utan förenade sig i den åsigt, som af 1860 års konselj uttalades, hade de, enligt min förmening, bort vid denna sin uppfattning förblifva, då Hans Maj:t Konungen säkerligen det oaktadt, ledd af sin önskan att befrämja brödrafolkens väl och med stöd af sin grundlagsenliga rätt att, sedan statsrådet blifvit hördt, allena besluta, sanktionerat Stortingets beslut, hvarigenom frågan både i afseende å sak och sätt blifvit löst till begge de förenade rikenas belåtenhet.

Det konstitutionela statskicket hvilat ytterst på vördnad för lagarne, och inom vårt land, der alla rättstvister kunna hänskjutas till Konungens afgörande, är det angeläget, att allmänheten hyser den orubbliga öfvertygelse att Konungen är omgifven af rådgifvare, som af inga omständigheter kunna föranledas att afgifva sina råd i strid med de rättsåsigter, som af dem uttalats. Huru skall det väl gå, om de, som underlåta att ställa sig lagarne till efterrättelse, kunna till stöd för sitt handlingssätt åberopa exempel af Konungens rådgifvare och huru kunna väl desse å sin sida uppträda såsom ifrare för lagarnes upprätthållande, om de sjelfve icke följa sin egen uppfattning deraf utan låta deras tillämpning vara heroende af omständigheterna.

Af dessa principiela skäl, har jag ansett mig pligtig att inom Utskottet yrka, det den ifrågavarande regeringshandlingen skulle enligt föreskrifterna i 107 § Regeringsformen till Riksdagen anmälas, hvilken framställning dock blifvit un-

dertryckt, ehuru kanske mindre derföre att man godkänt regeringens handlingssätt, utan hufvudsakligast af en viss farhåga att genom en sådan anmälan skulle inom Norge uppväckas den föreställningen, att man här vore missnöjd med sjelfva sakens utgång, hvilket komme att inverka störande på det goda förhållandet emellan brödrafolken.

Dessa betänkligheter hafva ej kunnat på mig utöfva någon verkan, dels emedan jag icke kan föreställa mig att det är genom svaghet och missaktning för lagen, som vi kunna vinna brödrafolkets aktning, en åsigt, som finner ett för det svenska sinnet upprörande stöd i de norska statsrådets yttrande till här ofvan meddelade protokoll, och dels derföre att, äfven om förhållandet vore så bedräffligt, jag icke skulle kunna anse mig berättigad att på sådan grund åsidosätta min skyldighet såsom ledamot af Konstitutions-Utskottet. Enligt min åsigt har Konstitutions-Utskottet en pligt att fullgöra, som af inga skäl får uraktlätas, den att vaka öfver upprätthållandet af de konstitutionela grundsatserna, och det bör derföre tillse att dessa icke, äfven i till utseendet obetydliga fall, åsidosättas; och då Utskottet i afseende å tillämpningen af 107 § Regeringsformen icke utgör en dömande utan blott en åklagande delegation af Riksdagen hade det icke skolat af konsiderationsskäl låta den af mig gjorda anmärkning förfalla.

Ehuru jag sålunda, hvad sjelfva ståthållarefrågan vidkommer, icke kan annat än glädja mig öfver att genom Hans Maj:t Konungens sanktion af Stortingets beslut densamma blifvit afgjord, har jag icke kunnat godkänna dess formela behandling, hvilken synes mig vara af beskaffenhet att den bort föranleda Konstitutions-Utskottet att derom till Riksdagen göra anmälan, emot uraktlåtenheten hvaraf jag härmed får anmäla min reservation“.

I denna reservation, hvad sjelfva saken beträffar, har jemväl Herr *Ola Andersson* instämt.

af Herr *Rydin*:

“I anledning af Kongl. Maj:ts proposition den 30 Januari sistlidet år angående en i vissa delar förändrad anordning af rikets elementarläroverk, hade Riksdagen den 24 derpåföljde Maj till Kongl. Maj:t afgifvit underdånig skrifvelse, hvori Riksdagen, med afslag på Kongl. Maj:ts förslag till normalstat, förklarade sig, efter pröfning af de till statsrådsprotokollet af Departementschefen anförda grunder för den ifrågasatta förändrade anordningen, böra lemna utan anmärkning följande punkter, nemligen den i 2:dra punkten uttalade grundsats, att undervisningen i språk i skolans nedre klasser inskränkes; 3:dje punkten, att, i stället för botanik, zoologi och fysik, allmän naturlära införes såsom hufvudämne i de fem lägre klasserna; 4:de punkten, att den särskilda slutpröfning i naturalhistoria och det tyska språket, hvilken nu eger rum vid sjette klassens slut, upp-

hör; 6:te punkten, att de skriftliga hemarbetena göras färre; 8:de punkten, att de egentliga lärotimmarnes antal minskas; 9:de punkten, att förmiddagsläsningen i skolan inskränkes; 10:de punkten, att klassläraresystemet utsträcker; 11:te punkten, att lärarnes undervisningsskyldighet minskas; 13:de punkten, att de klassiska språkens inträde i undervisningen uppskjutes, latinets till fjerde och det grekiska språkets till den sjette klassen; 14:de punkten, att kursafslutningar anordnas i tredje och femte klasserna; samt 15:de punkten, att läseterminerna förlängas. Likaledes hade Riksdagen lemnat utan anmärkning den i 1:sta punkten innehållna grundsats, att antalet af samtidigt i klass lästa ämnen inskränkes, dock med tillägg af den äsigt, att undervisning i naturalhistoria i elementarläroverkens högre klasser bör meddelas å alla linierna; den 7:de punkten, att fordringarne i afgangsexamen inskränkas, med hemställan att öfversättningsprovet från svenska till latin utbytes emot en öfversättning från latin till svenska. I afseende på 12:te punkten förklarade sig Riksdagen vara öfvertygad om vigten af nödiga åtgärders vidtagande för lärarebildningens främjande, i afseende hvarå Kongl. Maj:t redan föreskrifvit förberedande åtgärders vidtagande för frågans utredning, men tillade derjemte såsom ett önskningsmål, att i skollagen intages stadgande, att för hvarje lektorsbefattning vid elementarläroverken må bestämmas vissa ämnen, dels såsom hufvudämnen, dels såsom biämnena. Med anledning af förslaget i 25:te punkten att reallinien i de fyra öfre klasserna vid de högre elementarläroverken indrages och vid vissa af dessa läroverk ersättes genom sjelfständiga högre realklasser, hade Riksdagen med afslag på denna punkt visserligen förklarat sig anse, att reallinien i de öfre klasserna vid vissa elementarläroverk kan indragas, men hemställt, att Kongl. Maj:t täcktes framlägga förslag om inrättande af högre realklasser vid ett så stort antal af rikets elementarläroverk, att den reala bildningens behof derigenom må kunna anses behörigen tillgodosedt. I afseende på 5:te punkten angående undervisningens sammanslutning kring hufvudämnen på hvarje linie; 16:de punkten angående intagningsålder; 17:de punkten att den reala liniens kurs förkortas med ett år; 18:de punkten angående bestämmandet af ett högsta antal lärjungar för klass; 19:de och 20:de punkterna, om de båda liniernas förhållande till hvarandra och undervisningens gemensamhet samt afskiljande för den klassiska och den reala linien afgaf Riksdagen till följd af Kamrarnes olika beslut intet yttrande.

Med anledning af de olika meningar, som vid denna frågas afgörande framträd, och det sväfvande och obestämda innehållet uti de flesta af de i statsrådsprotokollet innehållna punkter, hvilka varit föremål för Riksdagens öfverläggning, syntes såsom en nödvändighet för Departementschefen, sedan han i dess viktigaste delar lemnat utan afseende det af de på hans föredragning år 1870 af Kongl. Maj:t utnämnde komiterades förslag, att, derest en betryggande grund för den nya anordningen af vårt skolväsende skulle kunna läggas, låta af sakkunnige män utarbete ett förslag till ny skollag på den nya grunden och att först sedan detta skett,

samt frågan kommit ur sitt sväfvande tillstånd i ett fullt utredt skick, föredraga den till afgörande och i sammanhang dermed framlägga förslag till öfvergångsstadgande. Det dröjde ej heller längre tid än en månad förrän man hörde ontalas, att öfverläggningar höllas af chefen för Ecklesiastik-departementet med tillkallade universitets- och skollärare. Något officiellt meddelande om dessa konferenser saknades visserligen i motsats mot hvad eljest varit förhållandet med konferenser, så talrikt sammansatta som denna. Allmänheten fick emellertid af hufvudstadens tidningar, deribland äfven Post- och Inrikes-Tidningar i dess icke officiella afdelning, underrättelse om att komiterade sammanträd i hufvudstaden för att öfverlägga angående åtskilliga viktiga skolfrågor den 27 Juni sistlidet år, och varit samlade till den 10 Juli; att dess medlemmar, 18 till antalet, utgjorts af 2 lärare från Lunds universitet, 6 från elementarläroverken i Stockholm, 3 från Skara stift, en från hvardera af de fullständiga läroverken i Upsala, Lund, Örebro, Kalmar och Wisby, samt en från hvardera af Wadstena och Göteborgs treklassiga läroverk; att dess ledamöter varit fördelade på sex sektioner, en för matematik och naturvetenskap, en för historia och geografi, en för kristendomsundervisning, en för modersmålet, en för klassiska och en för moderna språk, hvilka hade att uppgöra förslag till undervisningsplan jemte kursbestämmelser för elementarläroverkens tre lägsta klasser; att bland de angelägenheter, som förekommit på de allmänna sammankomsterna, vanligen under Ecklesiastik-departements-chefens ordförandeskap, varit granskning af sektionernas ofvannämnda förslag; jemkningar i fordringarne för godkänd afgångsexamen; frågor om för- och eftermiddagsläsningen; om läseterminernas förlängning; löneförbättrings- och pensionsfrågan; om indelning i bestämda grupper af de ämnen, hvori undervisningsprof för lärarebefattning skulle afläggas m. fl. Hvar och en, som var intresserad för undervisningsfrågans lyckliga lösning, samt att, sedan striden om ordningen för de klassiska språkens inträde bland undervisningsämnenäna blifvit genom Konungs och Riksdags gemensamma beslut definitivt afgjord, en fast och betryggande grund för den nya anordningen blefve efter mogen pröfning och sorgfälligt begrundande lagd, kunde ej annat än glädja sig åt, att Departementschefen, oaktadt det stora besvär och bryderi, som genom inhemtande af sakkunniga myndigheters yttrande skulle enligt hans offentligen tillkännagifna åsigt förorsakas den, hvilkens pligt det blefve att framställa en öfversigt af dessa utlåtanden, sökt förskaffa sig enskilda sakkunnigas yttranden. Man hade sålunda att hoppas att få se framställd den undervisningsplan, som i den nya anordningen innebars, och i tydliga drag, i stället för allmänna satser, angifvet det sätt, hvarpå genom den ifrågasatta nya anordningen de öfverklagade olägenheterna af mångläseri och öfveranstängning skulle kunna undanröjas. Man kunde så mycket säkrare förvänta, att en fullständig utarbetning af ett nytt skollagsförslag skulle med erforderlig sorgfällighet ske, som tidningarne omförmälde, att, efter det konferenserna i skolfrågan under Departementschefens ordförandeskap slutat, en särskild

skild komité af sex personer sammanträdt för att utarbete förslag till ett pedagogiskt seminarium, hvilken komité naturligtvis borde till ledning för sitt arbete hafva ett till sitt innehåll bestämdt, om ock ej i särskilda paragrafer formuleradt lagförslag. Härtill kom slutligen, att tiden redan så långt framlidit att, till följd af Hans Maj:t Konungens resa i Norge och förestående kröningshögtidligheter, i hvilka äfven Departementschefen deltog, denna fråga, som utgör föremål för öfverläggning i Statsrådet i dess helhet, ej kunde hinna att afgöras så tidigt, att den nya anordningens tillämpning utan men för undervisningen kunde under det stundande läseåret öfverallt sättas i verket, hvadan man syntes böra vara viss på att den nya anordningen skulle blifva föremål för mogen, omsorgsfull och omfattande pröfning.

Det var till följd af dessa förhållanden, som man med en viss öfverraskning emottog den underrättelse, som innehölls i den icke officiella afdelningen af Post- och Lurikes-Tidningar för den 13 Augusti, att Kongl. Maj:t fastställt ny undervisningsplan och fördelning af läroämnen i elementarläroverkets tre lägsta klasser att tillämpas från då instundande läseårs början. Hvilken dag beslutet blifvit fattadt omnämndes ej, men af Ecklesiastik-departementets diarium imhentas, att den 9 Augusti sistlidet år, då Hans Maj:t Konungen ännu ej hade återkommit till hufvudstaden från sin resa i Norge, från Ecklesiastik-departementet utgått ett cirkulär, såsom det heter "Till *samtliga* Eforalstyrelser i riket samt direktionen öfver Stockholms stads undervisningsverk angående förändrad undervisningsplan för de tre lägsta klasserna af rikets elementarläroverk", hvilket blifvit i tryckta exemplar, å hvilka äfven Konungens och Departementschefens namn voro tryckta, tillstäldt samtliga ofvannämnda skolstyrelser samt af innehåll att, sedan Riksdagen, i anledning af Kongl. proposition om förändrad anordning af rikets elementarläroverk, den 24 Maj med underdånig skrifvelse inkommit, samt Konungen lätit densamma sig föredragas, Konungen, som ansett det vara angeläget att vissa af Honom och jemväl af Riksdagen omfattade grunder rörande förändringar i elementarundervisningen måtte vinna tillämpning utan afbidan derpå att öfriga framställda förslag till förändrade anordningar af nämnda läroverk varda till slutlig pröfning och afgörande företagna, funnit godt dels förordna att undervisningen i elementarläroverkets tre lägsta klasser skall för samtliga lärjungar i klassen vara i alla läroämnen gemensam, dels ock i sammanhang dermed för samma klasser fastställa den i cirkuläret innehållna undervisningsplan och fördelning af läroämnen, med följande bestämning i afseende på tiden för undervisningsplanens tillämpning: "Hvad sålunda blifvit stadgadt skall vinna tillämpning för första och andra klasserna från instundande läseårs början, samt för tredje klassen från och med höstterminen år 1874". Som emellertid för elementarläroverket i Upsala och elementarskolan i Stockholm särskilda läseordningar voro bestämda, så blef efter Hans Maj:t Konungens återkomst en särskild skrifvelse den 20 Augusti aflåten till Upsala Eforalstyrelse i handskrifvet

exemplar med Konungens och föredragandens egenhändiga underskrifter, hvilken skrifvelse var så till vida olika med den, som afläts den 9 Augusti, att bestämmelsen i afseende på tiden för undervisningsplanens tillämpning var ändrad till följande lydelse: "hvad som sålunda blifvit stadgadt, skall vid högre elementarläroverket i Upsala tillämpas för första klassen från instundande läseårs början, för andra klassen med höstterminen 1874, samt för tredje klassen med höstterminen 1875, men vid öfriga elementarläroverk med undantag af Nya elementarskolan för första och andra klasserna från instundande läseårs början samt för tredje klassen med höstterminen 1874". I Svensk Författningssamling N:o 52 af den 24 September infördes derpå cirkuläret, sådant det lyder i det den 9 Augusti utfärdade.

Detta cirkulärs utfärdande var egnadt att i flera afseenden ådraga sig uppmärksamhet. Dess innehåll öfverraskade, emedan det utvisade att Departementschefen tillstyrkt att, utan afbidan på genomfördt och utveckladt förslag till den nya anordningen i dess helhet, förberedande ändringar i elementarundervisningen skulle vidtagas, som ju möjligen kunna komma att tariffva rättelse, när frågan i dess helhet kommer under pröfning. Sättet och tiden för dess utfärdande voro ej heller väl valda. I en fråga, som denna, hvilken rör ej allenast läraren utan äfven föräldrar och målsmän för den ungdom som begagnar skolorna, hade man väntat sig att, då den nya anordningen innebär ändring af föreskrift i gällande skollag, föreskriften härom meddelats i form af lagändring genom kungörelse och ändring i elementarläroverksstadgan, i stället för genom cirkulär som blott meddelas vederbörande embetsverk. Åtminstone hade man kunnat påräkna att i god tid och fullständigt erhålla kännedom om den nya anordningen. Cirkuläret expedierades till Eforalstyrelserna så sent, att en mängd läroverk ej före höstterminens början kunde erhålla kännedom om förändringen; dess utfärdande i Svensk Författningssamling först den 24 September, eller först en månad efter det anordningen trädde i verket, och det utan att upptaga Upsala elementarläroverks och Nya elementarskolans i Stockholm särskilda ställning, måste medföra olägenhet för målsmän och föräldrar, som anordnat sina barns undervisning på gällande skollags grund.

Dessa anledningar till anmärkning träda emellertid i bakgrunden för den fråga som hvar och en, som med uppmärksamhet följt detta ärendes handläggning, måste göra sig, nemligen den, huru det varit möjligt, att ett cirkulär, hvars innehåll skulle, till följd af den ändring i gällande skollag det innehöll, afgöras i samladt statsråd, kunde, innan Konungen upplöst den tillförordnade regeringen, hafva blifvit i grundlagsenlig ordning utfärdadt. Denna förvåning borde visserligen skingras af det datum, cirkuläret befanns hafva erhållit, den 6 Juni, således innan Konungen afrest till Norge. Men äfven detta förhållande var egnadt att väcka förundran, emedan, efter hvad ofvan nämnts, cirkulärets innehåll utgjort föremål för öfverläggningar med universitets- och skollärare under tiden, 27 Juni—10 Juli,

således tre veckor senare än den dag, hvars datum cirkuläret bar. Under sådant förhållande kunde ej cirkulärets innehåll hafva blifvit bestämdt ofvan uppgifna dag, hvilket jemväl visar sig af dess expedierande först den 9 Augusti, hvilket ej kan tänkas hafva egt rum, derest cirkulärets innehåll *verkligen* blifvit beslutadt den 6 Juni; det skulle nemligen bära vittne om en i högsta grad klandervärd senfärdighet i expedition af ett beslut sådant som detta, hvilket var afsedt att omedelbart vid läsårets början träda i verket. Om man dertill erinrar sig, att Riksdagens skrifvelse är daterad den 24 Maj, och att, på sätt ofvan anförts, Riksdagen lemnat undervisningsfrågan från sig i allt annat än utredt skick, visar sig ej heller möjligt, att Departementschefen kunnat medhinna ärendets bringande i ordning till föredragning redan den 6 Juni. Cirkuläret måste således för den, som aktgifvit uppå ofvanuppgifna faktiska förhållanden, framstå såsom antedateradt. Om man härtill erinrar sig, att t. f. regering förde styrelsen under tiden 13 Juni—12 Augusti, hvilken regering ej egde besluta i saken, samt att till följd af konferenserna i skolfrågan 27 Juni—10 Juli, vid hvilka ifrågasvarande cirkulärs innehåll var föremål så väl för sektionsarbete som för debatt vid de allmänna sammankomsterna, dess innehåll ej kunde hafva blifvit beredt till föredragning, förrän efter det dessa öfverläggningar blifvit afslutade, så synes det cirkulär, som den 9 Augusti utgick, ej hafva i anseende till Konungens frånvaro kunnat blifva i laga ordning föredraget och i statsrådet af Konungen afgjort, utan synes det antingen hafva blifvit af Departementschefen på egen hand utfärdadt, hvarför talar det den 9 Augusti skedda utfärdandet af samliga cirkulären i tryckta exemplar utan Konungens handskrifna undertecknande å något, eller ock synes Departementschefen utom statsrådet hafva utverkat Konungens bifall till detsamma. Hvilketdera förfaringssättet som än må hafva blifvit användt, så kommer det i strid med grundlagen, som ej tillåter en expeditions utfärdande utan på grund af i statsrådet fattadt beslut (jfr R.-F. § 38. Ansv.-Lagen för statsrådet § 8).

Den uppfattning af Departementschefens uraktlåtenhet att vid skolfrågans handläggning iakttaga de i grundlag stadgade former för regeringsärendens afgörande och expeditioners utfärdande, som påtränger sig hvar och en som fäst uppmärksamhet på denna frågas handläggning, vinner bekräftelse af statsrådsprotokollet. Går man till *protokollet för den 6 Juni*, eller den dag, hvars datum cirkuläret bär, finner man vid samma protokoll bilagdt ett i laga form affattadt, af Konungen underskrifvet cirkulär med påskrift "till samtliga Eforalstyrelser i riket samt direktionen öfver Stockholms stads undervisningsverk angående förändrad undervisningsplan för de tre lägsta klasserna af rikets elementarläroverk", men till innehållet lika med det, som expedierades till Eforalstyrelsen i Upsala den 20 Augusti, för hvars från det den 9 Augusti expedierade cirkulär afvikande lydelse ofvan redogjorts. I nämnda statsrådsprotokoll omförmåles jemväl, att Kongl. Maj:t på Departementschefens hemställen beslutat, att "cirkulär sådant det finnes detta protokoll

bilagdt angående förändrad anordning af undervisningen i de tre lägsta klasserna af elementarläroverken finge aflåtas till *samtliga* eforalstyrelser samt direktionen öfver Stockholms undervisningsverk“. Men att det protokollet bilagda cirkulär ej då var till sitt innehåll bestämdt visar protokollet för den *12 nästföljande Juni*, och senare inträffade af oss ofvan anförda fakta. Det var nemligen sistnämnda dag, således 6 dagar efter det cirkulärets innehåll hetes vara bestämdt, som Departementschefen först bemyndigades att för öfverläggningar om åtskilliga läroverksfrågor tillkalla några af elementarläroverkens lärare samt andra sakkunnige män; och det var på grund af detta bemyndigande som de förr omnämnde 18 lärarne den 27 Juni sammanträdde till de öfverläggningar, som efter hvad utan vederläggning meddelats i Post- och Inrikes-Tidningar haft till en af sina hufvudsakliga uppgifter att *utarbeta* den undervisningsplan, som sistlidne hösttermin skulle tillämpas, eller med andra ord den, som enligt statsrådsprotokollet skulle redan den 6 Juni hafva blifvit *fastställd*. Att ifrågavarande cirkulär skulle kunna hafva blifvit till sitt innehåll bestämdt den dag hvars datum det bär, blir således en omöjlighet. Men, kan häremot invändas, äfven om beslutet ej blifvit fattadt den 6 Juni, följer ej ovilkorligen häraf, att cirkuläret erhållit oriktigt datum. Beslutet kan ju vid justeringen hafva blifvit till innehållet bestämdt och på sätt plägar ske erhållit datum efter den dag, då ärendet föredrogs. Äfven ett sådant förfarande låter sig ej ursäktas. Har ett beslut vid justeringen blifvit ändradt eller till sitt innehåll bestämdt och ej blott till redaktionen modifieradt, bör den derpå grundade expeditionen bära justeringsdagens datum, i synnerhet då fråga är om utfärdande af Kongl. Maj:ts regeringsbeslut. Grundlagen fordrar i Regeringsformen § 10, att regeringsärendena skola *innan* de föredragas vara beredda; det låter sig derföre ej konstitutionellt försvaras, att ett regeringsärende till protokollet tages såsom afgjort, innan det till sitt innehåll blifvit bestämdt, allraminst om det mellan dagen då det hetes vara afgjort och justeringsdagen gjorts till föremål för öfverläggningar med utom statsrådet stående personer. Jag behöfver blott påpeka, hvilka betänkliga följder skulle uppstå, om under tiden emellan den dag, då ett regeringsbeslut säges vara fattadt, och till dess justering eger rum tillfälle vore öppet att förmå Departementschefen att jemka beslutet. Härtill kommer ännu en betänklighet till följd deraf, att regeringsbesluten i allmänhet ej justeras inför Konungen, hvadan ett uppskjutande af ett ärendes definitiva afgörande till justeringsdagen blifver det samma som att det definitiva beslutet undandrages den enda lagenliga pröfning, som grundlagen känner för regeringsbeslut, som ej röra ministeriela och kommandomål, nemligen af Konungen i statsrådet. Men äfven om man skulle vilja ursäkta beslutets antedatering med att betrakta beslutets definitiva fattande såsom en justeringsfråga, kan ej ens från denna synpunkt betraktadt cirkulärets utfärdande anses hafva i grundlagsenlig ordning skett. Inför Konungen hölls ej statsråd i ecklesiastikärenden mellan den 12 Juni—19 Augusti, hvadan endast det cirkulär,

som afläts till Upsala den 20 Augusti, hvilket ock till alla delar öfverensstämmer med det som är bilagdt statsrådsprotokollet den 6 Juni, kan hafva blifvit utfärdadt i laga ordning. Med det cirkulär åter, som, infördt den 24 September i Svensk Författningssamling N:o 52, tillsändts öfriga skolstyrelser och expedierats den 9 Augusti, innan Konungen återtagit styrelsens utöfning, är ett annat förhållande. Detta är först och främst i en icke helt och hållet oväsentlig del af olika lydelse med det statsrådsprotokollet bilagda; der saknas nemligen ofvananförda bestämmelser om Upsala elementarläroverks och Nya elementarskolans särskilda ställning. Man har sökt förklara saken såsom om detta cirkulär skulle vara en transsumerad skrifvelse med bortglömmande af att deri på behörigt ställe insätta transsumtionsstreck. Jemför man vare sig det i Författningssamlingen införda eller till Eforalstyrelserna utfärdade, finner man dock ingen liknelse till ett sådant antagande. Vidare saknas för detta cirkulär i laga ordning underskrifvet orginalexemplar, hvartill kommer, att, då detsamma till följd af Konungens frånvaro ej kunnat till sitt innehåll i laga ordning bestämmas i något statsråd förrän den 19 Augusti, dess expedierande redan den 9 Augusti ej kan förklaras på annat sätt, än att detsamma utfärdats före protokollets justering och innan eller utan att innehållet blifvit af Konungen i statsrådet definitivt bestämdt.

Alla de i Regeringsformens § 38 föreskrifna vilkor, för att en från Konungen utgående expedition skall anses lagligen utfärdad, synas således hafva blifvit vid det den 9 Augusti aflättna cirkulär lemnade utan afseende, både föreskriften att beslutet skall till sitt fullständiga innehåll hafva blifvit i statsrådet bestämdt innan expedition eger rum, och att expeditionen skall i alla delar öfverensstämma med det i statsrådet förda protokoll, samt att åtminstone någon af de då utfärdade expeditionerna varit försedd med Konungens handskrifna underskrift. Man har visserligen sagt att genom detta förfarande, om det ock ej kan bestridas att laga former ej blifvit fullständigt tillgodosedda, ingen skada skett, mera än den olägenhet som består deruti, att de föräldrar, som tvekat i val af skolor för sina barn, ej fått fullständiga upplysningar om förhållandet vid Upsala högre elementarläroverk och Nya elementarskolan i Stockholm; man har äfven velat ursäktas detta förfarande dermed, att till följd af Konungens frånvaro den nya anordningen af elementarundervisningen eljest ej låtit sig under det då förestående läsåret genomföra och att det mindre formliga förfarandet ursäktas af den skyndsamhet, som erfordrades för att sätta reformen i verket; en skyndsamhet, som borde lända till beröm, då här var fråga om att verkställa ett Riksdagens beslut. Ingendera af dessa ursäkter kan tillerkännas någon betydelse. Ett regeringsbeslut får ej misstänkas vare sig att det rör dess lagliga tillkomst eller den derpå grundade expeditionens fulla öfverensstämmelse med det i protokollet innehållna beslutet. En Departementschef kan lika litet ursäktas för att utan ringaste rimligt skäl en eller annan rad i ett noggrannt formuleradt regeringsbeslut blifvit i en expedition ute-

sluten, som han bör kunna ursäktas, om han i expeditionen gör tillägg till det samma eller deri införer helt och hållet nya föreskrifter. Den ursäkt, som hemtas ur brådskan, förfaller också. Riksdagen lemnade ej denna fråga i ett så utredt skick, att den omedelbart kunde företagas till afgörande, och i dess skrifvelse finnes intet ord, som bort föranleda Departementschefen att, innan frågan var i dess helhet färdigberedd, partielt ordna undervisningen i de tre lägsta klasserna.

Jemte det, efter hvad sålunda synes, lagstridiga förfarande, hvartill föredraganden gjort sig skyldig vid ärendets afgörande och beslutets expedition, visar sig äfven i afseende på *ärendets beredning*, att laga former ej blifvit så som sig bör iakttagna. Jag har förut anmärkt, huruledes beredningen skett mellan föredragningen och justeringen, hvilket står i strid med Regeringsformens § 10, som föreskrifver, att *innan* ärendena hos Konungen i Statsrådet föredragas, skola de af den föredragande beredas. Sättet för denna beredning är ej heller i full öfverensstämmelse med § 10, som föreskrifver att ärendena skola beredas genom nödiga upplysningars inhemtande från vederbörande embetsverk. Departementschefen har emellertid, i strid emot hvad eljest plägar ske med de enklaste mål, hvarken inhemtat utlåtande från vederbörande embetsverk, eller, för den händelse detta skulle leda till alltför långt dröjsmål med ärendets afgörande, på annat sätt beredt dem tillfälle att afgifva yttranden, utan i dess ställe så påskyndat föredragningen, att hvarje kritisk belysning från sakkunnig myndighets sida blifvit omöjlig. Han har visserligen hållit enskilda konferenser med åtskilliga lärare, men då dessa hvarken varit förpligtade eller ens berättigade att yttra sina meningar till protokoll, och hvarje officiell kunskap om de yttranden, som afgifvits, saknas utöfver hvad som rör frågan om lärareseminarium, kunna ej dessa öfverläggningar anses hafva uppfyllt ändamålet med grundlagens ofvan anförda stadgande; de synas tvärtom stå i strid dermed.

Då, i stället för officiella upplysningar af vederbörande embetsverk, sådana inhemtas af komitéer eller konferenser af sakkunniga personer, församlade till ett så stort antal, som här varit fallet, böra öfverläggningarne erhålla någon slags officiell karakter, vare sig så att resultatet, såsom förhållandet varit med komitéers arbeten, i form af utlåtanden offentliggöras, eller så att de såsom vid rektorskonferenser i form af referater i tryck delgifvas allmänheten; eller ock så att Departementschefen redogör för de inhemtade upplysningarne vid föredragningen till statsrådsprotokollet. Något slags officiellt meddelande hade så mycket mera varit af nöden, som Departementschefen ansett nödigt att af Konungen särskildt begära bemyndigande att sammankalla dem och förordnande om anslag af allmänna medel äfven till dem, som, anställde vid hufvudstadens läroverksanstalter, funnos på stället. Särskildt anslag af statsmedel bör ej komma i fråga till så beskaffade samspråk, som ifrågavarande konferenser, vid hvilka, efter hvad Departementschefen gifvit tillkänna, det icke ansetts nödigt att inhemta något skriftligt yttrande, ej heller att

öfver hvad vid öfverläggningarne förekommit låta upprätta protokoll, och komitéledamoten således vet, att han ej yttrar sig under ansvar och ej heller kan förpligta Departements-chefen att taga de framställda skälen under öfvervägande, medan å andra sidan Departements-chefen kan i stället för att kritiskt bemöta gjorda anmärkningar genom deras förtigande lemna dem utan afseende. Den kritiska utredning och belysning, som Regeringsformen § 10 om officiella upplysningars inhemtande afser, och den kontroll, som dels är Konstitutions-Utskottet särskildt öfverlåten, och dels tillkommer hvarje medborgare till följd af hans rätt att få del af protokoll och beslut i mål, som varit föremål för komitéöfverläggningar, skulle blifva eluderade, om i stället för af Konungen tillsatta komitéer, om hvilkas sammansättning och yttranden officiellt meddelande sker, ett nytt slags komitéer eller konferenser komma att ega rum, hvilkas ledamöter af Departements-chefen tillsättas i tysthet, och hvilkas yttranden blefve Departements-chefens uteslutande egendom, så att gifna upplysningar hvarken inflyta i statsrådsprotokollen, af hvilka Konstitutions-Utskottet eger erhålla del, ej heller affattas i protokoll eller betänkande, hvilka äro tillgängliga för medborgare i allmänhet.

Det sätt, hvarpå denna fråga i öfrigt blifvit behandlad, har ock varit egnad att ådraga sig uppmärksamhet. Ifrågavarande cirkulär har, efter hvad ofvan omnämnts, blifvit tillstyrkt, innan föredraganden för Kongl. Maj:t gifvit någon utredning af frågan i dess helhet, sådan den af Riksdagen genom skrivelsen den 24 Maj till Kongl. Maj:t öfverlemnades, och utan att någon närmare bestämd plan till undervisning i läroverkets samtliga klasser blifvit framlagd, så att i ett sammanhang kunnat öferskådas den fullständiga undervisningsplanen, med dertill hörande anordning af de båda liniernas förhållande till hvarandra, bestämning af kurser och fördelning af ämnen, äfvensom af längd för läseterminer och af ålder för intagning, allt frågor, hvarom olika meningar yppats, och hvilka måste vara afgjorda, innan ett fullt ändamålsenligt ordnande af de tre lägsta klassernas undervisning kunnat bestämmas. Mot sättet och tiden för beredande af verkställighet åt regeringsbeslutet kunna jemväl, efter hvad ofvan anförts, befogade anmärkningar göras.

Som den behandling af en utaf de för samhället viktigaste frågor, hvilken jag ofvan belyst, utanför riksdagen väckt en större uppmärksamhet i och för ifrågavarande cirkulärs tidiga datum, sena expedition och den mellan expeditionen och beslutet af Departements-chefen hållna konfidentiella öfverläggning med utom statsrådet stående personer, hvartill kom tvifvel om att det definitiva afgörandet kunnat ske med gällande konstitutionela formers iakttagande, har jag ej ansett mig böra instämma i den tystnad Konstitutions-Utskottet härom iakttagit, helst sedan Utskottet gjort en enligt min uppfattning fullt laglig regeringsåtgärd till föremål för anmärkning. Man må vara af hvilken åsigt som helst i fråga om lämpligheten att uti ifrågavarande fall tillämpa grundlagens föreskrifter om ansvar för Departements-

chefen för hvad han i ofvanberörda hänseende låtit komma sig till last. Ingen lär vilja bestrida det betänkliga deruti, att vid regeringsärendenas handläggning af vederbörande Departements-chef ett likartadt förfarande med det som, efter hvad ofvan angifna fakta gifva vid handen, synes egt rum med undervisningsfrågans behandling, skulle komma att vinna häfd; *vare sig* så att regeringsärenden föredragas, innan de blifvit beredda till föredragning och att i sammanhang dermed beslutet erhåller annan dags datum, än den, på hvilken det verkligen blef till innehållet bestämdt; *eller* så att den förberedande handläggning, som tillhör vederbörande embetsverk i form af officiela utlåtanden, åsidosättes och utbytes emot konfidentiela samspråk med af Departements-chefen utsedda personer, hvilka ej yttrat sig under ansvar och hvilkas yttranden Departements-chefen ej heller är förpligtad att taga under öfvervägande; *eller* så att afgörandet af ett föredraget regeringsärende uppskjutes till justeringen och under tiden mellan den dag, då beslutet i protokollet skall antecknas såsom fattadt, och den, då justering kommer att ske, Departements-chefen håller öfverläggningar om hvad i beslutet skall inflyta med utom statsrådet stående personer; *eller* så att beslut i ett ärende af Departements-chefen expedieras, innan det definitiva afgörandet i Statsrådet egt rum; *eller* så att, sedan detta skett vid justeringen, man ej ens tillser att det i verkligheten först då fattade beslutet fullständigt instämmer med den i förväg utfärdade expeditionen; *eller* så att, då beslutet inbegriper ändring af gällande lag, dess utfärdande sker utan samband med allmän kungörelse om den ändrade lagen och så sent att så väl det allmänna som den enskilde medborgaren derigenom kan tillskyndas olägenhet.

Jag har derföre ansett min pligt såsom ledamot af Konstitutions-Utskottet fordra att fästa uppmärksamheten på det af Chefen för Ecclesiastik-departementet i förevarande sak iakttagna, i alla nu angifna hänseenden anmärkningsvärda förfarande“.

Med Herr Rydin har i denna fråga Herr *Per Nilsson* i Espö i hufvudsakliga delar sig förenat.

af Herr *Ola Andersson*, med hvilken Herrar *Sven Nilsson*, *Bäckström* och *Assarsson* instämt:

“Konstitutions-Utskottets rätt och pligt att hos Riksdagen anmäla de Konungens rådgifvares rådslag, genom hvilka det ansett rikets sannskyldiga nytta icke vara behörigen iakttagen eller detta förtroende-embete ej med skicklighet utöfvadt, hade efter min öfvertygelse bort föranleda Utskottet att hos Riksdagen tillkännagifva det sätt, på hvilket den s. k. lotsfrågan under sistlidne och nästföregående

föregående år blifvit handlagd och slutligen löst genom den med Danmark den 14 Augusti 1873 afslutade deklaration.

Då så ej skett, och jag ansett saken anmärkningsvärd, anser jag mig skyldig därför andraga några skäl.

Danmarks öfverhöghetsrätt i Sundet under tiden före 1857 vill jag hvarken medgifva eller bestrida; jag är mest böjd för det förra.

Denna rätt kan emellertid ej åberopas till stöd för den af Danmark nu fordrade uteslutande lotsningsrätten, ty frågan härom ingick bland de ärenden, som voro föremål för de i 1857 års traktat deltagande makternas öfverenskommelse. Således: frågan har *derigenom* blifvit internationel; alltså måste, till stöd för Danmarks rätt, åberopas *denna traktat*, ej något annat. Har man då, genom denna traktat, förklarat Danmarks gamla rätt — om det egde en sådan — oförändrad, eller har en förändring deruti blifvit vidtagen? Ettdera måste hafva skett.

Skyldigheten att, *likasom tillförene*, vaka öfver lotsväsendet, har man ålagt Danmark — d. v. s. Danmark måste hålla lotsar och tillse att afgifterna för begagnandet af dessa äro måttliga — men något förbud för sjöfarande att begagna andra lotsar finnes icke; fastmer heter det, omedelbart efter åläggandet för Danmark att vaka öfver lotsväsendet: "hvilket det i Kattegat, Sundet och Bälterna alltid skall stå sjökaptenerne och skepparne fritt att anlita eller icke" (Art. II, 3:o i 1857 års traktat). Hvad är det nu för lotsväsen här omhandlas? Jo, det, som Danmark är skyldigt att hålla och vaka öfver. Icke finnes det med ett enda ord antydt, att ej andra än de lotsar, som Danmark måste hålla och vaka öfver, få betjena sjöfarande. Eller kan väl friheten att anlita eller icke anlita *detta* lotsväsen, öfver hvilket Danmark *kan* och *skall* vaka, tolkas på sådant sätt, att det skulle vara sjöfarande förbjudet att hjälpa sig fram på hvad annat sätt som helst, som de kunde finna för sig förmånligt, helst ju hela traktaten tydligen går ut på att göra sjöfarten i dessa farvatten för de kontraherande makterna så fri som möjligt? Jo, säger man: Danmark kan fordra (enligt åberopade traktaten) lotsafgifter af dem, som "*sjelfvilligt begagnat lots*", äfven om det är lotsar, öfver hvilka det ej kan falla någon menniska in att fordra att Danmark skall vaka. Ohållbarheten häraf behöfver väl knappast bevisas; konsekvenserna af dessa fordringar blifva alltför orimliga.

Men så påstår man: "Drogden är väl åtminstone, efter alla folkrättsliga principer, uteslutande danskt farvatten".

Lotsfrågan i sin helhet har blifvit, genom oftanämnda traktat, en internationel fråga. *Detta* har jag ej ansett nödigt att här bevisa, emedan det blifvit erkänt både af förre och nuvarande utrikes-ministern, och detta i hvad det rör Kattegat, Sundet och Bälterna, utan något undantag för Drogden eller någon

annan del af dessa farvatten. De folkrättsliga principerna hafva blifvit frånträdde eller modifierade genom en frivillig och laglig öfverenskommelse, genom hvilken man ville göra passagen mellan Nord- och Östersjön till fritt vatten och i sådant fall naturligtvis äfven den del deraf, som utgör den nära nog enda egentliga segelleden. Att således Danmark blifvit medgifvet uteslutande lotsningsrätt i denna del af Sundet, kan jag för min del icke finna öfverensstämmande med traktaten och med Sveriges innebyggares derpå grundade rättigheter; jag finner detta så mycket mera anmärkningsvärdt, som vår ställning i frågan — derest den, såsom sig bör, hänskjutes till de kontraherande makterna — blifvit genom detta medgifvande väsendtligen försvagad.

Om Danmarks påstående, att skyldigheten att vaka öfver lotsväsendet innefattar rätt att ensamt besörja lotsningen å de nämnda farvattnen och således ett förbud för alla andra att dermed befatta sig, samt att det utan denna rätt i sin fulla utsträckning ej kan fullgöra den i traktaten föreskrifna skyldigheten att vaka öfver lotsväsendet på det vidsträcktare sätt som Danmark nu tolkar denna, vore riktig; huru skall nu Danmark, i enlighet med denna tolkning, kunna vaka öfver *den* lotsning, som i en del af Sundet enligt deklARATIONEN kan utöfvas af svenska lotsar? Då nu Sverige, genom denna deklARATIONEN alldeles icke iklädt sig någon Danmark i traktaten ålagd skyldighet, så är — i fall nämnda uppfattning vore riktig — äfven från denna synpunkt deklARATIONEN uppenbarligen stridande mot 1857 års traktat. Häraf synes tydligen att den rätt, som Danmark velat grunda på sin i traktaten åtagna skyldighet, omöjlig kan få en så vidsträckt tolkning.

Om jag förbigår alla omständigheter som röra sättet för hela frågans behandling, skall man helt visst gilla detta förbigående, hoppas jag; *det* endast har jag velat tillägga, att då vår Regering handlat ensam å ena sidan i en fråga som rör alla de makters rätt, hvilka till Danmark erlagt en ansenlig summa för vinnande af vissa friheter i de omtalade farvattnen, så kunde man väntat någon undersökning om huru Danmark uppfyllt den så mycket omtalade stora skyldigheten, något hvaröfver klagomål ingalunda saknats. En sådan fordran synes mig så mycket mindre obillig, som denna utredning, hvartill utvägar väl ej helt och hållet skulle saknats, icke borde hafva varit alldeles utan gagn vid underhandlingarne, hvilka pågingo under ett och $\frac{1}{4}$ år.

Att frågan ej varit den lättaste att omhänderhafva och utföra, medgifves villigt, men vid min uppfattning om det slut den genom deklARATIONEN fått, att Danmark genom denna deklARATIONEN erhållit förmåner, hvartill det enligt traktaten ej haft grundad rätt, står jag fast, och ehuru denna min mening ej blifvit af utskotts-majoriteten delad, och således ej kan leda till någon påföljd, har jag dock funnit min pligt mana mig att densamma uttala“.

Jemväl Herr *Lyttkens* har i näst ofvanstående reservation i hufvudsaken instämt.

För öfrigt anmäles, på begäran, att Herrar *Jonas Andersson* och *Thorell* icke varit i Utskottet tillstädes vid den slutliga behandlingen af de s. k. ståt-hållare- och lotsfrågorna, samt att Herr *Samuel Jonsson* icke deltagit i slutliga handläggningen inom Utskottet af sistnämnda fråga.

Afskrift.

Litt. A.

Kongl. Maj:ts och Rike:ts Bergs-kollegii Utslag uppå Åtvidabergs kopparverks intressenters ansökning att till verkets behöriga vidmakthållande undfå tilldelning af then så kallade Gaddstigsallmänningen i Östergötland och Kinda härad belägen; Gifvit i Stockholm den 17 Augusti 1775.

I anledning af förberörda ansökning samt inhemtade underrättelser såväl vid en år 1773, vid Åtvidabergs kopparverk och Malmviks grufva hållen kommission, som igenom Bergmästaren i orten, huruledes Gaddstigs allmänning skulle vara för kopparverket ganska nödig, såsom nästan thet enda ställe i hela then orten ther sådan furuskog vore till finnandes, hvarifrån storvirke kunde erhållas till grufvornas och smältverkens oumgängliga behof, har Kongl. Kollegium medelst skrifvelse till Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i orten begärt, att sedan vederbörande i thetta mål hörde blifvit erhålla thess utlåtande huruvida nämnda allmänning kunde till kopparverket disponeras, antingen helt och hållen eller till någon del, hvarefter bemälte Kongl. Maj:ts Befallningshafvande, jemte eget yttrande i målet, till Kongl. Kollegium insändt Kinda Häradsrätts den 16 December förlidet år härom anställda undersökning, såväl som vederbörande Krono- och Jägeri-betjenings utlåtande tillika med en af Herr Riksrådet och Kommendören af Kongl. Nordstjerne-Orden Högvälborne Baron Melch. Falckenberg i anseende till dess i berörda härad innehafvande Säteri- och Frälse-egendomar, sedan undersökningen för sig gått, hos Kongl. Maj:ts Befallningshafvande ingifven skrift med protest emot allmännings upplåtande till Kopparverket.

Vid handlingarnas föredragande har Kongl. Kollegium inhemtat, hurusom the vid undersökningen närvarande fullmäktige för allmogen theromkring väl i

början påstått att Gaddstigen vore en härads-allmanning, hvaraf de hemman, hvilka varit i behof af skog, sig i långliga tider skola betjent, samt att berörda skog vore på häradets bekostnad utbruten, så ock att åtskilliga hemman inom häradet vore så skoglösa, att the utan understöd härifrån icke skulle kunna till theas brukning ega bestånd, med mindre allmanningen förblefve som tillförene bibehållen till theas tjenst, att deraf hemta theas nödiga tarfver, hvarutom såväl för Salpetersjudningen vid the skoglösa hemmanen, som ock kyrkobyggnader med mera, Gaddstigs allmanning skulle vara häradet alldeles omistlig; men efter något vidare samtal och öfverläggning hafva likväl fullmäktige å egna och öfriga härads- och sockneboers vägnar förklarar sig nöjde till nyttjande af Åtvidabergs kopparverk, så länge det drifves, afstå then i norr thit närmast belägna del af allmanningen ifrån Efgölen till norra ändan af Gogiöl i rätt linea till Tylings grind neder till Tolångs å-mun, midt i sjön Tolången, till skjälstenen tre hällar, hvarvid fullmäktige likväl förbehålla sig att den öfriga delen måtte blifva en häradets evärdeliga tillhörighet samt vid ansenligt vite fridlyst från all utsyning till Åtvidaberg eller annat behof utom häradet, så ock att dess innevånare ej belastas med någon kostnad, i fall vederbörande skulle finna nödigt ofvanbeskrifna skogstrakt framdeles afskilja.

Emot thetta allmogens begifvande har ingen af Kronojägarebetjeningen haft något att påminna, utan är blott af Öfverjägmästaren erinradt, thet han ansåge för nödvändigt att, i händelse någon del af allmanningen skulle afsöndras, thet öfriga blifver häradet enskildt förbehållet, både för de skoglösa hemman och Salpetersjuderiverket, hvilket sednare ogiörligen utan understöd från allmanningen skulle kunna der i orten drifvas; men Herr Riksrådet och Kommendören Baron Falckenberg har uti ofvanberörda thess ingifna skrift yrkat: att utom thet allmogens fullmäktige, emot hvad som förut i allmän sockenstufva med Herr Riksrådets och Kommendörens bifall skall blifvit afgjordt, ingått uti afstående af en del utaf Gaddstigs allmanning till Åtvidabergs kopparverk, hvilket Herr Riksrådet och Kommendören anser lagstridigt, så skola jemväl the olagligheter förelupit, dels att några socknar eller deras fullmäktige icke hörde blifvit, dels ock att the närvarande icke haft några föreskrifter, dels them egenvilligt frångått; och hvad sjelfva hufvudsaken anginge, så bestrider Herr Riksrådet och Kommendören så mycket mera all afsöndring utaf Gaddstigs-allmanningen från häradet, som thenna icke för the nu varande skoglösa hemmanen vore tillräcklig, mycket mindre till alla the öfriga som med tiden kunde komma i samma behof med thessa, hvilka i äldre tider säkert icke skola varit skoglösa; hvarjemte om flera än häradsboerne skulle få nyttja hela eller en del af thenna allmanning skulle then snart ödeläggas till mera skada för Kronan och rëntetagare, än den nytta kunde ersätta, som Åtvidabergs kopparverk nu eller framdeles varde gifvande, helst hemmanens tillhöriga häfd och bygnad gjorde en säker inkomst och vore angelägnare att bibehålla,

än ett enda verk, som behöfde ganska mycken skog och hvars inkomst alltid blifve både ojemn och tillfällig.

Thetta allt med hvad Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i förberörda ämne sig yttrat och vederbörande Krono- och Jägarebetjening uti hvarderas särskildt infordrade utlåtanden vid handen gifvit, har Kongl. Kollegium uti behörigt öfvervägande tagit; och hvad angår Herr Riksrådets och Kommendören Baron Falckenbergs i thetta ämne gjorda protest och först thet, som thäruti blifvit anmärkt, rörande förmenta olagligheter vid undersökningen, i thy att dels fullmäktige från socknarne skola gått ifrån thet beslut, som i socknestufvan blifvit tagit, dels icke varit försedda med behöriga föreskrifter, dels ock att icke alla vederbörande skola i saken hörde blifvit m. m., så kan Kongl. Kollegium så mycket mindre härå göra något afseende, som enligt Häradsrättens protokoll största delen af fullmäktige varit skriftligen anmodade att föra de hemmavarandes talan, hvarigenom deras yttrande följaktligen såsom lagligt och gällande bör anses, och i öfrigt af berörda protokoll finnes det behöriga utlysningar om undersökningen förutgått, så att vederbörande, som sådant åstundat, haft tillfälle förrättningen bevista och ther tillkännagifva hvad de för sig kunnat finna nödigt andraga och påminna.

Beträffande vidare Herr Riksrådets och Kommendörens anförande i sjelfva hufvudsaken, så ehuru såsom ett hinder emot Bolagets ansökning är vordet anmält, att allmanningen Gaddstigen vore en härads tillhörighet, så anser likväl Kongl. Kollegium så mycket mindre ett sådant anförande kunna ligga bolaget i vägen, som, enligt hvad både Konungens Befallningshafvande tillkännagifvit och handlingarne äfven intyga, thet finnes att Gaddstigen icke annorlunda än såsom en Krono-allmanning blifvit nyttjad och i sådan egenskap stått under Konungens Befallningshafvandes disposition: i följe hvaraf och alldenstund härads- och sockneboernes fullmäktige vid den hållna undersökningen i anseende till hemmanens behof endast förbehållit sig nyttjande af den del i allmanningen, hvarom nu icke är fråga, samt godvilligt begifvit sig ifrån allt påstående om then ofvannämnda utstakade trakt theraf till kopparverkets behof; Konungens Befallningshafvande jemväl härutinnan instämt med tillstyrkande att densamma måtte komma kopparverket till godo; fördenskull och som Åtvidabergs bolag både till Malmvik och the flera af Bolaget i gång hållna koppargrufvor tarfvar skog af timmer och virke så väl för konstbyggnaden som andra förefallande behof vid grufvedriften, särdeles som utom besagde allmanningstrakt föga någon tillgång på sådant erforderligt virke annorstädes ther i orten nu mera finnes; så pröfvar Kongl. Kollegium skäligt härmedelst till berörda grufvas behof samt nyttjande under Åtvidabergs kopparverk anslå then del af Krono-allmanningen Gaddstigen, som enligt hvad här ofvan anfördt är med Kinda häradsboers begifvande blifvit utstakad ifrån Efsgiölen till norra ändan af Gogiöl i rätt linea till Tylings grind neder till Tolångs å-mun, midt i sjön Tolången till skjälstenen Tre hällar; hvilken allmanning

kopparverks interessenterne till förberörda behof och nödig betjening måga få nyttja så länge kopparverket af them underhålles i behörig drift; åliggandes Bolaget att om denna allmänningstrakts afrösande samt affattande på karta draga behörig försorg och kartan vid vederbörlig domstol till fastställande uppte, deraf sedermera ett exemplar till Kongl. Kollegium insändas bör.

Then med föregående Utslag icke åtnöjes, eger likmätigt Kongl. Förordningen af den 10 Januari 1759, angående fatalier i politie- och œconomimål, att hos Kongl. Maj:t i underdånighet sig besvära inom 4 månader ifrån then dag han härom får kunskap, hvarje månad räknad till tretio dagar, then oräknad, thå en sådan kunskap erhålles; åliggande tillika honom att ställa borgen för kostnad och skada samt löftesskriften derom vid sina nuvarande besvär bifoga. Thet vederbörande till efterrättelse länder. År och dag som föreskrifvet står.

J. O. Rudbeck. Pehr Adlerheim. Leyonmark. L. G. Hermelin.

And. Wetterman.

Likheten med originalet intygar

ex officio

Frans Ant. Crælius.

Litt. B.

Kongl. Maj:ts bref den 10 Maj 1748 till Kammar- och Bergskollegierne samt Statskontoret, angående de ädlare verkens upphjelpande.

Friedrich etc. Hos oss hafva Riksens Ständer vid sist öfverståndne riksdag genom skrifvelse af den 14 December sistförlidet år i underdånighet andragit, huru som de sträckt sin omsorg jemväl till ädlare verken och det, som till deras understöd och upprätthållande kunnat leda, samt dervid funnit berörde verk fordra så mycken sorgfälligare omvårdnad, som deras afkomster äro nya uppkommande kapitaler i riket och deras drift för många tusende arbetare en födande näring; men som grufvorne, hvarpå desse verk grundas, äro omskifteliga, bergshandteringen dervid äfventyrlig och de, som derpå använda sina medel, icke med penningar alltid så försedde, att de kunna uthärda med alla förefallande svårigheters öfver-

vinnande, så hafva Riksens Ständer ock tyckt angeläget vara, att de, hvilka hafva lust att derutinnan nedlägga sin förmåga, under osäkerhet om all deras välfärd och i fara att deraf sätta sig i mistning, icke måge ifrån en slik för riket högst nyttig rörelse afskräckas, utan böra på allt sätt uppmuntras att dermed fortfara.

I sådant afseende samt uppå Riksens Ständers härvid gjorde underdåniga hemställan, finne Vi i nåder godt, det så väl de redan upptagne och under frihet stående ädlare verk, som ock de, hvilka framdeles kunna yppas och inrättas, måge erhålla 18 frihetsår ifrån all afgift till kronan, som är dubbelt emot hvad sådane verk efter Vår förordning af den 27 Augusti 1723 åtnjutit; hvarjemte dock Eder, Vårt Bergskollegium, bör vara obetaget att efter frihetsårens förlopp, i fall sådane verks ägare då ännu icke af tillverkningarne fått sin använde kostnad ersatt och verken icke finnas lönande, uppå ägarens ansökning förlänga friheten på så många år, I sedan kunnen pröfva nödigt.

Skulle de ädlare verk, som nu betala halfva tionden eller hvar tjugonde skeppund eller marker, af grufvornes tillfälliga förändringar blifva så svaga, att de med sådan afgift belastade skulle gå under, så anse Vi för det allmänna gagneligt att de, efter noga skedd undersökning, derutinnan antingen måge erhålla någon lindring eller ock derifrån på vissa år befrias till dess malmgångarne öppna sig och gifva ymnigare malm, så att de kunna tåla en sådan afgift; förmodande Vi, det I, Vårt Bergskollegium, vid slike tillfällen lären nogsam samt finnas måne derom, att kronan icke må råka i förlust af hvad som utaf sådane verk drägeligen utgöras kan.

I öfrigt, så nödigt det är att ädlare verken njuta det understöd, som dem nu beviljadt är, så angeläget är det ock, att ägarne af sådane verk, som derunder hafva skogstilldelning ifrån någon kronoallmanning, icke nyttja densamma till annat, än verkets behof; åliggandes det Eder, Vårt Bergskollegium, och vederbörande bergsbetjenter att deröfver hafva noga inseende.

Skulle sådane verk så förkofras, att deras tillverkningar fordra vidare skogstilldelning till nödig rostved och koltägt, så vele Vi i nåder hafva förordnat, att, i fall ägarne deraf i nejden hafva stångjernshamrar eller masugnar, hvilkas underlydande skog kan betjena ädlare verket, bör den dertill först anslås samt smidet eller blåsningen i proportion efter den bortgående skogen nedläggas innan någon under annan stångjernshammare eller masugu disponerad kronoskogslägenhet ädlare verket underlägges.

Lätt. C.

Waldemarsviks kopparverk privilegierades den 21 April 1831 med 18 års afradsfrihet till och med 1848. Denna frihet förlängdes genom Kongl. Brefven den 14 Januari 1851, den 19 April 1861 och den 2 November 1866 till och med 1868. Ytterligare afradsfrihet begärdes, men afslogs genom Kongl. Brefvet den 22 Juni 1870, hvilket likväl för en tid af fem år från och med 1869 medgaf en nedsättning af afraden till $\frac{1}{120}$ af tillverkningen eller till $\frac{1}{4}$ af den genom Kongl. Kungörelsen den 21 Juni 1830 utsatta qvot. *Klefsva nickelverk* åsattes genom Kammarkollegii utslag den 17 Oktober 1865, sedan den 1859 beviljade förlängning af frihetsären gått till ända, en årlig afrad af $\frac{1}{30}$ af tillverkningen. Häröfver anfördes besvär och Konungen förklarade den 15 Februari 1867 att afraden finge under fem år, räknade från och med år 1865, utgå med $\frac{1}{60}$. *Gustafs och Carlbergs kopparverk* erhöi den 12 Januari 1869 genom Kongl. Bref, i stället för begärd tioårig afradsfrihet, för en tid af fem år från och med 1867 nedsättning af afraden till en sextiondedel af tillverkningen. Denna nedsättning förlängdes genom Kongl. Brefvet den 17 Juni 1873 på ytterligare fem år, räknade från och med 1872.

Ljusnarsbergs kopparsmältningsverk erhöi genom Kongl. Brefvet den 22 Juni 1870 för en tid af fem år räknade från och med den 1 November 1869 afradsfrihet, men med skyldighet för egaren att utgöra den bevilling, som lagligen kunde blifva ålagd. *Guldsmedshytte silfververk*, privilegieradt den 18 Oktober 1847, hade från och med 1861 erlagt den genom Kongl. Kungörelsen den 21 Juni 1831 bestämda tionde, hvilken genom Kongl. Brefvet den 11 Juni 1868 för fem år, räknade från och med 1867, nedsattes till $\frac{1}{60}$:del af tillverkningen. Genom Kongl. Brefvet den 21 December 1871 befriades, under åberopande af Kongl. Brefvet den 10 Maj 1748, verket för en tid af fem år, räknade från och med 1870, från all tionde.

Uti skrifvelse af den 29 Juli 1823 (N:o 99) anhöllo *Rikets Ständer*, i anledning af remiss af disponentens af *Lovers alunverk* underdåniga ansökan om befrielse från tiondes utgörande på 10 års tid, till följd af kostnaden för att hålla hamn i ordning, att Kongl. Maj:t, sedan förhållandet blifvit undersökt och Bergs- och Kammarkollegierna fått tillfälle att öfver ämnet afgifva utlåtande, täcktes "pröfva om och i hvad mån Lovers bruksegare må af de begärda frihetsären i jemförelse till ofvanberörde kostnader i åtnjutande komma.

Uti skrifvelse af den 25 Maj 1829 (N:o 48), med afslag på anslag till hamn vid Lovers alunbruk, yttrade Rikets Ständer: "och lærer Eders Kongl. Maj:t efter sig företeende omständigheter i nåder pröfva, huruvida någon eftergift af tionde-alun må Lovers bruks intressenter till ändamålets vinnande beviljas".